

MEDIJŲ TYRIMAI

Daugiaterpiškumo kolizija medijose: technologinės raidos aspektas

Žygintas Pečiulis

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Žurnalistikos instituto profesorius, humanitarinių mokslų daktaras
Vilnius University, Faculty of Communication,
Institute of Journalism
Professor, PhD
Tel. 8 686 56776
El. paštas: zygintas.peciulis@kf.vu.lt

Daugiaterpiškumas, multimedijiškumas, įvairių raiškų susiliejimas – esminis šiandienos ir rytdienos medijų bruožas. Tai dažniausiai laikoma specifine skaitmeninės eros ypatybe, tačiau žvilgsnis į istorinę komunikacijos technologijų raidą atskleidžia tam tikrą senųjų medijų suformuotų charakteristikų pasikartojimą naujosiose medijose. Nuo tapybos, kinematografo, televizijos iki kompiuterio tęsiasi ekrano tradicija. Skaitmeninėse technologijose išsaugomas klasikinis spaudos puslapis, stiprėja rašto pozicijos, derinami naratyvo ir duomenų bazės principai. Konstruojant skaitmeninius kūrinius grįžtama prie ciklo, būdingo dar XIX a. medijoms, kompiuteris ir mobiliosios technologijos formuoja skaitmeninį dendį, tęsiantį Ch. Baudelaire'o prieš pusantrų šimto metų aprašytą anonimišką stebėtoją – bastūną. Kintant ir tobulėjant technologijoms, nuolat vyko sudėtingi adaptavimosi, transformacijos procesai. Viena medija tarsi išnirdavo iš kitos, kiekvienas naujas prietaisas ar technologija sustiprindavo tam tikrą raišką, slopindama kitą. Skaitmeninė era suteikia įvairialypės raiškos galimybes, grįžtama prie žmonijos ištakų, ikimedijinės komunikacijos – visaverčio žmogaus bendravimo su žmogumi.

Pagrindiniai žodžiai: medijų istorija, daugiaterpiškumas, daugialypė raiška, šiuolaikinės medijos.

Daugelyje komunikacijos technologijų apibrėžčių vartojamos sąveikos ir perimamumo sąvokos. Į ateitį paprastai projektuojame tai, ką žinome. Kita vertus, modernios technologijos nuostabiai atkartoja tai, ko jau būta prieš keletą šimtmečių. Kiekviena nauja medija padeda suvokti ankstesniąją, nes tada jau žinome, ko nežinojo šių išradimų amžininkai. Spaustuvė atvėrė tikrąjį rankraščių pasaulį, dabar mes jau žinome, kad fotografija nėra tapyba, o televizija nėra kinematografas. Tik skaitmeninės

technologijos atskleidė analoginių esmę. Vadovaujantis vadinamąja *sudėties* teorija, nauja paspartina atmetimo procesą. Kiekvienas techninis patobulinimas atskleidžia, koks netikroviškas buvo ankstesnis, ir leidžia suvokti, kad dabartinis ateityje taip pat bus patobulintas (Manovich, 2009).

Tai vadinama medijų *taisymo principu* (Bolter, Grusin, 1999). Nuolat skolinamasi iš kitų, perdaroma, performuojama, performuluojama, performatuojama. Skaitmeninėse medijose naudojami ciklai yra laikini

apribojimai, tampantys naujų galimybių ateities technologijoms šaltiniu. Pirmieji skaitmeniniai filmai atrodė tokie pat netobuli, kaip ir XIX a. ikikinematografiniai įrenginiai.

Technologinė modernizacija yra procesas, kuris išrauna tai, kas yra išsiskniję, išvalo arba sunaikina tai, kas sunkina apytaką, ir paverčia įprastu tai, kas buvo unikalumu. Analizuodamas, kaip naujosios medijos vadovaujasi senesnėmis kultūros formomis ir kaip jų atsisako, L. Manovichius išvelgia tris technologijų likimo situacijas:

- atsisakoma ankstesnės strategijos ar technikos arba jos nustumiamos į pagrindį iki galo neatskleidus potencialo;
- ankstesnę strategiją galima suvokti kaip technologinių apribojimų, kurie aktualūs ir naujajai medijai, rezultata;
- naujosios medijos vadovaujasi ankstesnei medijai būdinga strategija (tarkim, montažas kine ir skirtingų vaizdų jungtys skaitmeninėje eroje) (Manovich, 2009).

Bene nuosekliausiai komunikacijos formų sistemą ir jos elementų ryšį apibūdino R. Fidleris, pasiūlęs medijamorfozių sąvoką. Įvairios komunikacijos formos sudaro vieną sistemą, kurioje yra kovojama dėl išlikimo. Naujosios formos neatsiranda staiga ir savarankiškai, jos tarsi išnyra iš senųjų, o ankstesniosios turi prisitaikyti arba išnykti.

R. Fidleris įvardija šias medijų sąveikos galimybes:

- *koevolucija ir koegzistavimas* (kiekviena komunikacijos forma turi įtakos atsirasiančiai);
- *metamorfozė* (naujos formos pa-

laipsniui išsirutulioja iš ankstesnių, o senosios gyvuoja, jeigu prisitaiko);

- *paveldas* (naujosios formos perima dominuojančius senųjų bruožus);
- *išlikimas* (būtina prisitaikyti prie kintančios aplinkos);
- *tinkamas laikas* (naujų technologijų paplitimą lemia susiklosčiusios ekonominės, socialinės sąlygos);
- *vėlavimas* (anksčiau paminėti dėsningumai lemia, kad nemažai atradimų įdiegiami pavėluotai, nors pastaruoju metu paplitimo greičiai spartėja) (Fidler, 1997).

Kalbėdami apie daugiaterpiškumo koliziją medijose, išskirsime mums svarbius *hibridiškumą*, arba įvairiaraiškę sklaidą, *interaktyvumą*, *ekraniškumą*, *mobilumą*. Šios charakteristikos liudija siekį paversti medijas žmogaus tęsiniais, sukurti naujas visavertės komunikacijos formas.

Atskaitos taškas, arba komunikacinis etalonas, mums yra tarpasmeninė komunikacija, kuriai būdingas spontaniškumas, interaktyvumas, įvairiakanalė raiška. Tokia komunikacija yra kasdienės žmogaus veiklos tąsa, ji yra asmeniška, dinamiška, kolektyvinė.

Medijų raida – sudėtingo įvairių raiškų sambūvio istorija, kai vienos užgoždavo kitas, būdavo suaktyvinami vieni ar kiti žmogaus įgūdžiai. Skaitmeninės medijos, suvienijusios įvairias raiškas, leidžia pasirinkti tinkamiausią, priimtinausią. Naujosios medijos kitais pavidalais eksploatuoja nuo seno žinomas komunikacines charakteristikas. Mūsų tikslas yra išsiaiškinti, kaip kinta šios charakteristikos, kas lemia mūsų pasirinkimą ir kokia vieta skaitmeninėje eroje tenka tradicinei raiškai – skaitymui ir rašymui.

Tekste naudosime istorinį, lyginamąjį ir analizės metodus.

Monoraiškos dominavimas

Raštas formavo svarbias *akies kultūros* charakteristikas, tačiau drauge sukėlė didelių praradimų. Gyvoji kalba buvo užkoduota bejausmiai ženkais, prarastas interaktyvumas, nutrūko tiesioginis žmogaus ryšys su žmogumi. Žodis, mintis buvo atskirti nuo individo, netekta šnekamosios kalbos dinamikos, dingo unikalūs asmeniškumas, emocijos. Sokratas raštą laikė šnekamosios kalbos parodija, abstrahuojančia kalbėtojus, naikinančia visavertei komunikacijai būtiną dialogą, silpninančia atmintį ir neatsakingai plintančia. Informacijos skleidimą be konkretaus adresato, monologą jis laikė beprasmiu, bekrypčiu nukrypimu nuo normos – gyvo dialogo (Peters, 2004).

Gutenberg era taip pat vertintina priešaringai. Didėjo informacijos priėmiamumas, spausdintinė knyga tapo nauja informacijos laikmena, į kurią buvo perkelti vertingiausi rašytiniai tekstai. Tačiau fiksuotas tekstas vis labiau išstūmė vienetinį unikalų komunikacijos aktą – pokalbį, ranka rašytą tekstą, piešinį, muzikos kūrinį. Rankraštis dar buvo laikomas artimesniu gyvosios kalbos tradicijai (iš jo buvo skaitomos kalbos), o vis plačiau tiražuojamas spausdintinis raštas eliminavo svarbius raiškos kanalus, įvairiaraiškę komunikaciją tapo monoraiška.

Knyga pradėjo kalbos ir mąstymo standartizacijos procesą, kai tekstai pritaikomi *vidutiniam iš prasčiausių*. Formavosi kultūros pramonė, perteklinė laikina informacija, sukelianti norimas reakcijas. Tai vėliau masiškai plėtos moderni rašytinė ir audiovizualinė žiniasklaida.

Su raštu buvo prarastas raiškos įvairialypiškumas ir komunikacinis aktyvumas. Kalbėjimas siejamas su dialogu, dinamika, kolektyvizmu, daugiakanališkumu. Rašytiniai tekstai skatino individualumą, pasyvumą. Buvo išstumtos kitos jausmės, į pirmąją vietą iškeltas regėjimas. Komunikacija tapo vienpusiškesnė, ribotesnė. M. McLuhanas tai laikė nuopoliu, nes jam linijinis tekstas atrodė tarsi į fragmentus skaidantis mediumas, trukdantis pasitelkus visas jausles išgyventi visumą. M. McLuhanui raštas – sustingdyta arba bedvasė šnekamoji kalba. „Kai rašto vienodumas persmelkė šnekamąją kalbą, išsilavinusių žmonių kalba ėmė panašėti, „išsilygino“, kol tapo akustine tolygaus tipografinio teksto kopija. Humoras, žargonas ir gyva išraiškinga kalba tapo tik pusiau raštingų monopolija“ (McLuhan, 2003).

Daugiaterpiškumo požiūriu rašytinis, vėliau spausdintinis tekstas buvo žingsnis atgal. Sumenko raiškos kanalai, garsas buvo sustingdytas šrifto, vizualioji informacija turėjo daugiau estetinės (puslapių puošyba) nei informacinės vertės. Tai patvirtina faktas, kad XV a. brošiūrose tuo pačiu medžio raižiniu buvo iliustruojamos vis kitos naujienos.

Medijų istorikai mėgina išvelgti tam tikrus kritinius etapus, kai galėjo prasiiveržti ir imti dominuoti viena ar kita raiška. Štai R. Chesnais (2001) mano, kad Gutenbergio staklės (rašytinės komunikacijos sklaidos pradžia) yra nepelnytai išaukštintos. Anot tyrėjo, išskyrus pigumą, spaustuvė nesukūrė nieko revoliucingo, nes ksilografinės knygos ir manuskriptai tūkstančio egzempliorių tiražu dar XIII–XV a. buvo leidžiami Romos imperijoje. Autorius mano, kad svarbesnis yra graviūros (arba vaizdo tiražavimo) išradi-

mas, ypač paplitęs tiražuojant indulgencijas ir reprodukuojant meno kūrinus.

Tačiau susiklostė taip, kad būtent tiražuotas raštas šimtmečiams tapo svarbiausia informacijos saugojimo ir sklaidos priemone, o vizualinė raiška tebuvo puošybos priemonė rašytinėje komunikacijoje. Garso raiška buvo vartojama tik tarpasmeninei nedistancinei komunikacijai.

Naujų medijų raiškų atsiradimas

Telegrafo sukelta *informacijos revoliucija* (XVIII–XIX a.) siejama ne tik su padidėjusiu perdavimo greičiu, bet ir naujomis komunikacijos charakteristikomis. Telegrafas grąžino ne tik primirštus pirmųjų informacijos perdavimo būdus (koduotus pranešimus, dar Antikos laikais siųstus ugnies, garso, šviesos signalais), bet ir šnekamosios kalbos principus. Kaip ir tarpasmeninėje komunikacijoje, dideliais atstumais siunčiama informacija buvo perduodama simultaniškai: perdavimo ir priėmimo procesai vyko vienu metu.

Naujų charakteristikų aparatams vis dar buvo taikomi rašto komunikacijos kriterijai. Mėginta rašyti toli (*telegrafas*) ir greitai (*tachigrafas*). Tačiau susiejęs koduotą pranešimą, semaforą, teleskopą, mechaninis (optinis) telegrafas simbolizavo komunikacijos išsiveržimą iš rašto eros. Buvo pradėta realizuoti dar Evangelijoje pagal Joną aprašyta ryšio su fiziškai nesančiu kūnu, arba *angelų komunikacijos*, idėja (Wilkins, 1707).

Iš pradžių neturėjęs ženklų užrašymo įrenginio, elektrinis telegrafas koduotą raštą pavertė garso signalais, kuriuose M. McLuhanas jau girdėjo nuo spausdinto žodžio atplėštą šnekamąją kalbą (McLuhan, 2003).

Kodėl elektrinis telegrafas nepasuko vaizdo perdavimo keliu? Galbūt todėl, kad

buvo užsibrėžta sukurti elektrinio *tolimo rašymo mašina*. Tačiau kai kurie tyrėjai telegrafo technologiją laiko vaizdo perdavimo per atstumą, arba tolimo matymo (televizijos), pirmtaku. Anot J. Cazenobe, raštas yra operacija, kurios metu nematoma (balsas, mintis) paverčiama matomu (Cazenobe, 2001).

Telegrafas tapo svarbiu etapu brėžiant naujų medijų raidos gaires. Mintis, kalba, raštas buvo susieti su vizualiąja plastika (semaforų pozicijos, taškelių kombinacijos telegrafo juostoje), garso moduliacijomis (elektrinio telegrafo signalai, garsinis pranešimų šifravimas). Tuo pat metu kuriamo ir šifruojamo signalo perdavimas, momentinio atsakymo galimybė liudijo į medijas sugrįžtant dialogą.

XIX a. medijos sukūrė vizualiųjų ir garso reprodukcijų galimybę. Fotografija pratęsė vaizdo reproduktivumo techniką – statula, moneta, graviūra, litografija – grandinę. Fonografas įamžino balsą, telefonas realizavo tarpasmeninę garso komunikaciją, radijas – masinę sklaidą. Kinematografas ir televizija raiškų kompensavimo požiūriu atliko šiuos svarbius darbus – užfiksavo, o vėliau ėmė simultaniškai skleisti kinetinį pasaulio vaizdą.

Fotografija, arba galimybė gamtai reprodukuoti pačiai save, atsirado automatizuojant graviūrų ir paveikslų kopijavimą. Buvo siekiama tobulinti autorinio pasaulio vaizdavimo būdus, tačiau netikėtai atsirado sąlygos kurti vaizdus be autoriaus interpretacijos. Anot R. Debray, šviesa nei piešia, nei rašo, šviesos kreida akla (Debray, 1992).

Viena pirmųjų komercinių vienetinio atvaizdo *dagerotipo* paplitimo raiškų – portretai, natiurmortai, architektūros paminklų kopijos. Fotografija akivaizdžiai tęsė vaizduojamojo meno tradiciją.

Masinėje komunikacijoje dokumentinė vizualioji raiška pasirodė palyginti vėlai. Nors pirmasis fotoreportažas iš Krymo karo buvo nufotografuotas 1855 m., tačiau tik 1880 m. *New York Daily Graphic* publikavo pirmąją spaudos klišę. Reguliariai publikuoti fotografijas laikraščiai pradeda pačioje XIX a. pabaigoje. Kai kurie žinomi leidiniai (*Times*, *Le Temps*, *Le Monde*), siekdami išsiskirti iš populiariosios spaudos, kurį laiką fotografijų nespausdino. Tai rodo to meto požiūrį į vizualiąją informaciją, kaip nesolidžią ir nebūtiną.

Būtent fotografija turėjo įveikti didelį visuomenės pasipriešinimą. Bažnyčia smerkė žmogaus pretenziją atlikti Dievo darbą – kurti pasaulio atvaizdus. Prisibijodami konkurencijos, dailininkai menkino kūrybines naujosios vaizdų reprodukavimo technologijos galimybes.

Vis dėlto fotografija įsiterpė į spausdintinės komunikacijos lauką, papildydama arba visiškai pakeisdama raštą. Ji tapo svarbiu veiksmu pratinant visuomenę prie pasaulio ir individo vaizdų tiražavimo. Anot R. Debray, fotografiją komercializavė G. Eastmanas ir Kodakas, su vaizdu padarė tai, ką su raštu padarė Liuteris (Debray, 1992). Fotografijos technologija leido suartėti rašto ir vaizdo raiškoms, metė iššūkį įsigalėjusiai vienkanalei Gutenbergo eros komunikacijai.

Panašiai kaip spauda suvienodino kalbą, fotografija standartizavo vizualiuosius prisiminimus. Buvo fotografuojama pagal tam tikrus standartus: kataloge pasirenkamos dekoracijos, aksesuarai, fotografas pasiūlo pozas, nuotraukos retušuojamos pagal to meto grožio sampratą. Tokiu būdu fotografuotas pasaulis supanašėdavo.

Beveik vienu metu su fotografija atsirado ir kompiuterio prototipas – C. Babage'o

analitinis variklis. Kadangi perfokortų idėja buvo pasiskolinta iš M. Jacquardo staklių, automatiškai audusių piešinius, galima teigti, kad kompiuteris pirmiau piešė nei skaičiavo. Tačiau XIX a. pabaigoje sparčiai plito vaizdo ir garso reprodukavimo aparatai, o skaitmeninių technologijų želmenys dar buvo ankstyvi.

Audiovizualinės sklaidos pradžia

Balso telefonija pradėjo naują nuotolinės komunikacijos būdą: vietoje koduotų signalų perduodama kalba, komunikacijai pasitelktas natūralus siųstuvas (balso stygos) ir imtuvas (ausis). Telefonas buvo laikomas *kalbančiu telegrafu*, kurio didžiausiu privalumu G. Bellas laikė galimybę bendrauti be tarpininkų, trečio asmens įsikišimo. Jis taip pat vadintas *elektriniu paštu* pranešimams siųsti, tęsusių telegrafo komercinių pranešimų tradiciją. Susiejęs darbo ir namų erdves, telefonas tapo svarbia socializacijos priemone. Komunikacinėje kolizijoje tarp valstybinio ir pilietinio, komercinio ir šeiminio, viešo ir individualaus telefonas leido viską suderinti. Jis įkūnijo akivaizdžią slinktį nuo žinių perdavimo prie intymaus pokalbio, audiovizualinės medijos tapo asmeninio gyvenimo dalimi.

Garso fiksavimas taip pat išgyveno viešo ir privataus derinimo koliziją. *Kalbančių mašinų* kūrėjai konstravo diktofono prototipus, individualius įrenginius tekstams diktuoti. Vis dėlto komercinės sėkmės sulaukė viešose vietose įrengtų automatinų patefonų koncepcija. Tarsi atsitiktinai *kalbanti mašina* tapo *dainuojančia* (įmetus keletą monetų, buvo galima pasiklausyti muzikos). Naujam socialiniam fonografo pritaikymui priešinosi ir vienas jo išradė-

jų T. Edisonas. Jis manė, kad griauamas solidus garso įrašo technologijos įvaizdis, nes sunku įsivaizduoti, kad fonografu galėtų susidomėti rimti verslininkai (Fellow, Tebbel, 2005).

Tiražuotų asmeninio naudojimo garso įrašų pasiūla reiškė esminį posūkį komunikacijos technologijų raidoje. Būtent muzikos įrašai buvo viena pirmųjų namų pramogų technologijų. 1895 metais *Columbia* žurnale pasirodžiusi reklama vaizduoja laimingą šeimą prie fonografo. Vėliau panašius modernaus namų židinio vaizdus pamatysime radijo ir televizijos reklamoje.

Belaidžio telegrafo išradimas demonstravo ne tiek turinio, kiek perdavimo priemonių įvairialypumą. Informacijos perdavimo eteriu technologija tapo esminiu masinės audiovizualinės komunikacijos elementu, panašiai kaip binarinis kodas – skaitmeninės eros.

Pirmosiose radijo transliacijose buvo išvelgiama mistikos. Amžininkams atrodė, kad radijo dėžutę sugirgždinęs nepažįstamas balsas yra atėjęs iš nežinia kur, tarsi iš ano pasaulio (Douglas, 1987), pašamoningose radijo gelmėse amžininkams skambėjo genties ragų ir senovinių būgnų aidas (McLuhan, 2003).

XX a. pirmoje pusėje radijas pradėjo masinės audiovizualinės komunikacijos erą. *Muzikos dėžutės* taikėsi į intymios medijos nišą, namuose užimdamas pianino ir gramofono vietą. Tapęs intymiu namų aparatu, radijas ne tik rūpinosi šeimos laisvalaikiu, pratino prie kolektyvinio klausymosi, bet ir suteikė galimybę individams bendrauti visuomenės lygmeniu. Naujoji transliavimo priemonė išplėtė medijų raiškos diapazoną, nes eteryje buvo galima išgirsti įvairialypį turinį (naujienas,

pokalbius, sporto transliacijas, pranešimus iš įvykio vietas), įvairias formas ir žanrus (kalbą, muziką, dainavimą, teatro vaidinimus).

Kaip ir ankstesnių technologijų atveju, buvo išvelgiama esminių komunikacinių praradimų. Radijo kalbėjimas buvo laikomas netikru, manyta, kad dialogo stoka naikina bendravimo ir diskusijų abipusiškumą (Meerloo, 1961). Nuogaustauta dėl dehumanizacijos, bendrumo, dalijimosi vidine patirtimi stygiaus (Lowental, 1967). Teigta, kad, kaip ir raštas, radijas pardavinėja balsus be kūnų (Arnheim, 1986) ir plinta kur papuola (Peters, 2004).

Kinematografui buvo lemta ne tik užfiksuoti kinetinį pasaulio vaizdą, bet ir leisti jam prabilti. Kinematografas suteikė naujų komunikacinių patirčių ir nubrėžė naujas medijų raidos kryptis.

Fiksuotasis ir judrusis vaizdai plito skirtingai. Fotografinės reprodukcijos buvo kaupiamos individualiose vaizdų kolekcijose (asmeniniuose albumuose), kinematografo – kuriamos profesionalų ir masiškai skleidžiamos kaip vizualioji pramoga. Tęsdamas komunikacinių atradimų ir praradimų temą, M. McLuhanas fotografijai ir kinematografui priskiria kompensacijos nuopelnus. Anot jo, fonetinis raidynas atskyrė sakinį žodį nuo jį lydintį garso ir gesto ir tik XIX a. vizualiosios medijos technologijoms tai sugrąžino (McLuhan, 2003). Audiovizualinėms medijoms suteikiama panaši reikšmė, kaip ir raštui ar spaudai. Prancūzų kino režisierius J. Renoir manė, kad kinematografas ir televizija pasaulį apvertė aukštyn kojom panašiai, kaip tai padarė Gutenbergo išradimas. Tačiau labiau nei vizualumą jis akcentuoja pasakojimą. Anot J. Renoir, iki Gutenbergo informacija buvo perduodama

tik balsu, vėliau istorijų pasakotojai išnyko. Kinematografas vėl ėmė sekti istorijas, sukeldamas žinių perdavimo revoliuciją (Arnoldy, 2010).

Pasitelkęs teatro raiškos priemones, kinematografas pratęsė ir pagilino fotografijos pradėtus procesus. Masiškai prieinama technologija ėmė skleisti visuotinai suvokiamą turinį, išplėtė vaizdo ir garso kalbos galimybes (pradžioje naudota vaizdo, muzikos ir rašytinio teksto raiška, vėliau ji papildyta šnekamąja kalba ir natūraliais pasaulio garsais).

Garsinis kinematografas pirmasis atskleidė daugiaterpiškumo galimybes: susipinant vaizdo, žodžio, muzikos, garsų raiškoms montažo būdu kuriamos įvairios polifoninės variacijos. Pasirinkdamas jam priimtinesnį kanalą, kiekvienas individas galėjo skirtingai interpretuoti turinį.

XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje formavosi įvairūs vaizdo ir garso raiškų modeliai. Fotografija, garso įrašai, radijas tapo individualaus namų, o kinematografas – grupinio vartojimo priemone. Judriųjų vaizdų žiūrėjimas sukėlė naujų potyrių. Reguliarus lankymasis tamsiuose, atpalaiduojančiuose kino teatrų kambariuose tapo masiškai praktikuojama išgyvenimo technika (Manovich, 2009: 94). Plito kino salės, anot A. Friedberg, šimtus belaisvių talpinantys didžiuliai kalėjimai. „Belaisviai negalėjo nei kalbėti tarpusavyje, nei judėti iš vienos vietos į kitą. Virtualių kelionių metu jų kūnai šioje kolektyvinių *camerų obscurų* tamsoje turėjo išlikti nejudrūs“ (Friedberg, 1993). Žiūrovo nejudrumas ir įkalinimas buvo laikomi pagrindine kinematografinio malonumo sąlyga (Baudry, 1986).

Jau iki televizijos rašto ir spaudos monoraiška buvo papildyta naujomis: infor-

macija pradėta perduoti vizualiais ar garsiniais šifrais, statišku vaizdu. Atsirado tarpasmeninė ir masinė balso komunikacija. Laikmense pradėta saugoti rašto, statiško ir judančio vaizdo, garso informacija. Jau nuo XIX a. vidurio funkcionavo simultaniško statiško vaizdo perdavimo aparatai. Televizija pagaliau vainikavo pastangas susieti dvi iki tol atskirai besidriekusias technologijų trajektorijas – fiksavimo laikmense (fotografija, garso įrašas, kinematografas) ir tiesioginės (simultaniškos) transliacijos (telegrafas, belinografas, telefonas).

Turinio ir vartojimo pobūdžiu televizija sekė ne kinematografu, o belaidžiu telegrafu ir radiju. Šalia radijo dėžučių namuose atsirado nebrangūs ir paprastai valdomi televizijos aparatai, pritaikyti poilsio kambariui. Televizija toliau realizavo radijo transliacijų suformuotas masinės audiovizualinės komunikacijos charakteristikas. Nauja buvo tai, kad televizija susiejo raiškas, iki tol išsibarsčiusias įvairiose medijose.

Nors prioritetas teikiamas montažu komponuojam vaizdai ir garsui, tačiau televizija taip pat gali perduoti raštą (teksto šaltinių reprodukcijos, titrai, bėganti eilutė). Ji reprodukuoja dokumentinį pasaulio atspindį (tiesioginė politikos, meno, sporto įvykių transliacija ar fiksuota reportažo tikrovė), perduoda monologines ir dialogines kalbos formas (kalba, polemika), reprodukuoja meno raiškas (statula, graviūra, raizginys, tapyba, šokis, dainavimas, pasakojimas, teatras, kinematografas).

Tradicinės raiškos skaitmeninėje eroje

Jau masinė audiovizualinė komunikacija pademonstravo įvairių raiškų sugyvenimo

galimybes. Plėsdamos galimybių spektrą, ikiskaitmeninės technologijos vis dėlto išsaugodavo išskirtinumą ir autonomiją. Šiandien visos jos atsiduria tame pačiame sklaidos kanale, viename ekrane, susilieja daugialypėje terpėje. Anot L. Manovichiaus (2009), naujoji medijų revoliucija yra kur kas gilesnė nei ankstesnės. Spauda padarė didžiulį poveikį medijų platinimui, fotografija – nejudančių vaizdų komunikacijai, o kompiuterinių medijų revoliucija paveikė visas komunikacijos stadijas.

Vertindami skaitmenines medijas, vis dar negalime atsiriboti nuo analoginės eros potyrių. Anot J. Naughtono (2006), poveikiu visuomenei internetas prilygsta spaudos, geležinkelio, telegrafo, automobilio, elektros išradimui, tačiau pranoksta spaudą ir televiziją. J-F. Fogelis ir B. Patino (2005) skaitmeninės eros esmė laiko netgi ne daugiaraiškumą, o momentinę, nemokamą, be jokių pastangų padaromą ir lengvai keičiamą (atranka, pergrupavimas, trumpinimas) kopiją. Ši daugiatiražė ir daugiafunkcė kopija galutinai sugriauna nuo spaustuvės atsiradimo gyvavusią vieno autoriaus koncepciją.

P. Joseph (2008) kertiniais skaitmeninės eros bruožais laiko spartų *pasiūlos daugėjimą, auditorijos fragmentaciją, komercinių modelių diversifikavimą ir interaktyvumą*.

Skaitmeninė revoliucija kelia susirūpinimą, optimizmas sumišęs su atsargumu, nuosaikūs samprotavimai apie tradicinių medijų adaptavimąsi – su apokaliptinėmis pranašystėmis apie jų išnykimą. Skaitmeninė era – ne vien technologinė pergalė. Galima kalbėti apie pažangą, medijų raiškos praturtinimą. Lygiai taip pat galima šaukti apie chaosą, medijų prigimties išsižadėjimą, išsigimimą. Jeigu laikomės

principinės nuostatos, kad nėra geresnių ar blogesnių medijų, nes kiekviena turi savo paskirtį, kyla klausimas – kas lieka iš spaudos, tampančios elektroninių tekstų srautu, arba radijo, skaitmeniniu formatu perduodančio tekstus ir ketinančio transliuoti vaizdo klipus? Telefonas jau prarado esminę balso perdavimo funkciją, nes tapo rašto ir vaizdo komunikacijos įrankiu. Kaupusi ir vienijusi auditoriją analoginių programų srautu, televizija tampa skaitmeninių vaizdo produktų sandėliu. Arba grįžta į ikitelevizinius fantastų laikus, tiesiogiai į sales transliuodama teatrų spektaklius.

Vis dėlto kaip mūsų anksčiau aptartos raiškos skleidžiasi skaitmeninėje eroje? *Hibridiškumas ir daugiaterpiškumas* skatina komunikacinę saviraišką, kai interneto ir mobiliojo telefono technologijų ir suformuotų įpročių pakanka tapti informacijos kūrėju, redaguojančiu asmeninius dienoraščius, dalyvaujančiu bendraminčių forumuose, aprūpinančiu informacija viešus vaizdo ir teksto archyvus, taip pat profesionaliąją žiniasklaidą.

Profesionalumą keičia profaniškumas. Informacija gali būti kuriama bet kuo ir bet kaip. Skaitmeninėje modernybėje vėl išgyvename ankstyvosios medijoms būdingą infantilumą: nesvarbu kokybė, svarbu, kad kažkas girdėti, kažkas matyti.

Ankstesnę individo galimybę rinktis skirtingus leidinius ar kanalus praturtina galimybė naudotis įvairiais informacijos lygmenimis: adaptuota (profesionalų parengta, atrinkta ir interpretuota) arba pirmine (dokumentai, neredaguota, nemontuota medžiaga) informacija. Ekranu terpėje nyksta skirtumai tarp rašytinio ir audiovizualaus, nėra esminio skirtumo tarp žiūrėjimo ir skaitymo, formuojasi nauji dėmesio sužadavimo, atrankos, informaci-

jos perėmimo įpročiai ir standartai. Griūva nusistovėjusi periodiškumo sistema.

Šie pokyčiai sukelia informacinės neurozės simptomų, nes individas niekada nėra tikras, kad gavo baigtinę informaciją. Nuolatinis jos papildymas, kanalų ir šaltinių gausa sukelia amžino nepasitenkinimo jausmą, auditoriją kamuoja lėtinis vaizdų mirgėjimas, sinchroninis tikrovės vaizdų su daugybe detalių išgyvenimas be priešastinių ryšių, išvadų (Ericson, 2004).

Interaktyvumas nėra sukurtas skaitmeninės eros. Apžiūrėdamas meno kūrinį, žiūrovas turėdavo judėti, abstrakčią fotografiją reikėjo atkurti iš detalių, susieti asociatyvius kinematografo vaizdus. Esminis dalykas, kad skaitmeninės eros *interaktyvumas* grąžina prie svarbiausios ausies kultūros charakteristikos – dialogo. Telegrafe ar telefone jis buvo nevisavertis, radijuje ir televizijoje – tik imituojamas. Tačiau interaktyvaus dialogo galimybė masines medijas paverčia buitinio pasiplepėjimo ir beribio asmeninių vaizdų multiplikavimo kanalais. Kaip televizija (buvęs langas į pasaulį) susmulkėjo iki pigaus banalių vaizdų veidrodėlio, taip modernūs komunikacijos kanalai transliuoja kiekvieno mūsų tuštybę.

Atrodytų, kad *ekranas* galėtų būti skaitmeninio amžiaus simbolis. Tai visų medijų susitikimo vieta, daugiasluoksnė iki tol atskirai egzistavusių plokštumų terpė. Tačiau vienokia ar kitokia įrėmintą erdvę būdinga ne tik ekrano medijoms. Renesanso tapybos rėmas buvo tarsi ekranas, langas į pasaulį, į didesnę už rėmo esančią erdvę (Aumont, 1992). Per šimtmečius ekrano proporcijos nepakito, jos panašios XV a. paveiksle, kino, televizijos, kompiuterio ekranuose (portreto ir peizažo formatai – akivaizdi nuoroda į vaizduojamojo meno įtaką).

Didžiausias skirtumas – kadro mobilumas. Tapyboje, fotografijoje kadravimas buvo galutinis, o kinematografas sukūrė *dinaminį ekraną*, kurį eksploatuoja televizija ir skaitmeninės technologijos. Visuose ekranuose toliau naudojami šiek tiek modifikuoti kinematografo sukurti vaizdo ir garso raiškos principai (rakursas, komponavimas, montažas). Kinas tarsi atgimė vartotojo įrankinės pavidalu: erdvės ir laiko jungtys, atminties reprezentavimas, kinematografiškas mąstymas ir emocijos. Kompiuteris įgyvendino kinematografo pažadą tapti virtualiaja esperanto kalba. Skirtumas tas, kad dauguma kino vartotojų supranta kino kalbą, bet negali ja kalbėti, o kompiuterių vartotojai susikalba (Manovich, 2009). Kino suformuota vaizdo kalba, spausdintas tekstas, žmogaus ir kompiuterio sąsaja yra pagrindiniai daugiaterpio turinio kūrimo įrankiai.

Būtent *kompiuterio ir žmogaus sąsajoje* galima išvėlgti pamatinių žmonijos tradicijų ir kultūrų tęsinių. Slinkimas ekranu turi daugiau bendro su išsvniojimu nei su knygos puslapių sklaidymu. Susiję vienas su kitu elektroninio ekrano puslapiai L. Manovichui (2009) primena papiruso ritinį, o hipernuorodos – Torų aiškinimą ir komentarų būdą. Kompiuterio vartotojo galimybė ekrane įvairiomis kryptimis pereiti nuo vieno objekto prie kito susieja įvairių kultūrų skaitymo patirtis.

Naujųjų medijų sklaidos vieta – interaktyvus daugiaterpės raiškos ekranas – viename paviršiuje sulydo buvusius opozicinius tikslus: komercinius ir pramoginius, masinius ir individualius, viešus ir privačius. Daugiaterpis ekranas integruoja tekstualumą ir vizualumą, masiškumą ir individualumą, vienkryptiškumą ir interaktyvumą. Tarsi vienoje vietoje būtų sutelktos visų

komunikacijos technologijų galios ir raiškos. Panašus suartėjimas buvo matomas ir anksčiau (jau telegrafu pradėti perduoti asmeniniai pranešimai, telefonas ilgainiui suderino dalykinių ir privačių pokalbių funkcijas, radijas ir televizija susiejo oficialų pranešimą ir intymiąją gaidą).

Kitas svarbus modernių medijų aspektas – *mobilitumas*. Jis medijų galimybes suartina su komunikacine individo kasdienybe. Mobilumo raida liudija žmogaus pastangas išsilaisvinti iš fiksuotos būsenos. Kažkada stebingą judančius vaizdus kūnas turėjo būti nejudrus. Jis buvo įkalinamas *camera obscura* kambariuose, kino salių tamsoje. Stabilumo reikalavo pirmųjų fotografijos atvaizdų gamyba: fotografuojamasis buvo įtvirtinamas specialiose staklėse.

Moderniosios technologijos suteikė nuotolinio dalyvavimo virtualiai perkeliant kūną į kitą aplinką (televizijos žiūrėjimas, naršymas internete) ir realaus mobilumo galimybių. Kad patirtum virtualų judesį, turi judėti. Anot L. Manovichiaus (2009), nuo šiol kalėjimus nešiojame su savimi. Telefonas, radijas, kinematografas, televizija, kompiuteris virtualiai perkėlė kūną į kitą aplinką. Tranzistorius sukūrė realųjį mobilumą, sugriovusį kantriai formuotą *medijos – baldo, medijos – židinio* koncepciją. Gimsta *medijos – daikto* koncepcija. Kai kurių medijų tyrėjų nuomone, nešiojamas radijas buvo didesnė revoliucija nei televizorius (Flichy, 1997).

Praėjusio amžiaus viduryje radijas ir televizija įsiterpė į visuomenėje susiformavusią griežto privačios ir viešosios erdvių atskyrimo tradiciją. Namų architektūra, patarimų knygos, populiarūs žurnalai namus vaizdavo kaip sceną, kurioje visi šeimos nariai atlieka savo vaidmenis. Au-

diovizualinės medijos šioje sistemoje buvo *namų teatras*. Radijo ir televizijos aparatai buvo reklamuojami kaip vienijantys namiškius, apsaugantys nuo aplinkinio pasaulio blogybių. Radijas ir televizija leido žmonėms susidvejinti: gyventi mobiliame pasaulyje ir drauge išsaugoti privatumą. Išorinio pasaulio vaizdas buvo pristatomas į privačią erdvę, kuriamas keliavimo, dalyvavimo viešojoje erdvėje neperžengus namų slenksčio jausmas (Urrichio, 2010; Spigel, 2010). Antroje praėjusio amžiaus pusėje pradėtos propaguoti virtualaus mobilumo idėjos: televizija nugabens žmones toli nuo jų namų į kupiną nuotykių pasaulį. Mobilumas pateikiamas kaip naujas gyvenimo būdas: televizija žiūrima iškyloje, baseine, imtuvas komplektuojamas su skėčiu, jis gali būti nešiojamas kaip rankinė.

Pramoginio darbo motyvai pasirodys mobiliųjų skaitmeninių technologijų reklamoje. Kita vertus, mobilieji prietaisai tampa patogiu užsisklendimo, izoliavimosi priemone, daiktu, primenančiu žaislą, kuris liečiamas, su kuriuo bendraujama, už kurio slepiamasi. Į ekraną nukreipiamas žvilgsnis, dėmesys, ausinės izoluoja nuo fizinės aplinkos, rankų judesiai liudija nuolatinį užimtumą. Polivalentiškas hibridinių galimybių aparatų naudojimas neleidžia atpažinti individo veiklos pobūdžio. Anksčiau galėdavai suvokti, ką žmogus veikia (klauso radijo, kalbasi telefonu, žiūri televizorių). O ką veikia žmogus, palinkęs prie kompiuterio ekrano?

Ieškodami paralelių matome, kad modernaus daugiaterpių komunikacijos priemonių vartotojo elgesys primena Ch. Baudelaire'o XIX a. viduryje aprašytą *bastūną*. Anonimiškas stebėtojas minioje fiksuoja ir tuoj pat ištrina iš atminties praeivių veidus ir figūras. Jis benamis,

tačiau jaučiasi lyg namuose, jis stebi pasaulį, būna jame, tačiau yra užsisklendęs nuo jo. Bastūnas įkūnija troškimą susieti percepciją ir judėjimą erdvėje. R. Sennet, analizavęs viešojo ir privataus gyvenimo kaitą, atkreipia dėmesį, kad anglų klubas, buvęs bendravimo ir linksminimosi vieta, XIX a. tapo erdve, kurioje mėgaujama siela. Panašiai ir Paryžiaus kavinėse: jose daug žmonių, tačiau jie atskirti nematomų pertvarų. Vyksta *viešas privatus* gyvenimas: tylūs žmonės į nieką nežiūri ir saugo teisę būti vieniems (Flichy, 1997).

Šiandienis anoniminio gyvenimo stebėtojo atitikmuo – *duomenų bastūnas* arba *skaitmeninis dendis*. XX a. bastūnai – ausinukų, nešiojamųjų telefonų turėtojai, su savimi nešiojantys privačią erdvę. Internetas jam tas pats, kas XIX a. bastūnui buvo didmiesčio gatvė. Į naujienlaiškius rašantis, nesibaigiančius duomenis renkantis interneto naršytojas yra bastūno reinkarnacija. Virtualusis bastūnas geriausiai jaučiasi klajodamas begaliniais duomenų laukais, judėdamas nuo vieno objekto prie kito, nuo vieno lygmens prie kito (Manovich, 2009). Jis toks pats vienišas ir nebendraujantis su išoriniu pasauliu, kaip ir XIX a. bastūnas. Kaip ir tamsiųjų kino salių žiūrovas, jis vienu metu yra dviejose socialumo plotmėse: ten, kur yra (paprastai atsijungęs nuo fizinės erdvės), ir mediatizuotoje erdvėje (su kuo yra susijungęs) (Flichy, 1997). M. McLuhanas, nomadiškumo ištakų ieškojęs paleolite, teigė, kad žmogus maisto rinkėjas netikėtai pasirodė kaip informacijos rinkėjas. Šis vaidmuo elektroninį žmogų pavertė tokiu pat nomadu, koks buvo ir jo paleolitinis protėvis (McLuhan, 2003).

Vertinant naujas skaitmeninių medijų tendencijas, pasakomos visiškai priešingos nuomonės. Apokaliptikai kalba apie

neišvengiamą tradicinių medijų nunykimą. Optimistai (ar realistai) mano, kad laisvas naujųjų galimybių pasirinkimas suteikia galimybių išsaugoti tradicines medijų formas. Nors skaitmeninės hibridinės medijos sujaukė nusistovėjusią tvarką, tačiau neužgožė ir nepanaikino tradicinių raiškų. Vartojama šnekamoji kalba, triumfuoja vizualumas, siekiama visaverčio interaktyvumo.

O kokia daugiaterpė komunikacijoje *rašto* vieta? Dar praėjusio amžiaus viduryje H. Hesse prognozavo, kad kuo labiau pramogų ir populiarus švietimo poreikiai bus patenkinami naujųjų išradimų, tuo labiau savo autoritetą ir savigarbą atkovos knyga. Šią įžvalgą mes suvokiame plačiau – kaip tradicinių rašto komunikacijos priemonių išlikimo perspektyvą.

Dažniausiai senųjų medijų gyvavimo tąšos perspektyvos siejamos su individo inertiškumu, taip pat su naudojimo paprastumu. Manoma, kad dalis analoginėje eroje gyvenusios auditorijos taip ir nepripras kompiuterio ar kito aparato ekrane skaityti rašytinių tekstų. Nors popierius dega, bet tokia laikmena yra patikimesnis informacijos saugojimo būdas nei elektroninė: skaitome prieš 500 metų parašytą tekstą, bet negalime iššifruoti vos prieš keletą metų įrašyto diskelio.

Iš genų neištrinsi rašto ir spaudos šimtmečiais formuotų įpročių. Anot U. Eco, raštas yra rankos pratęsimas, tam tikra prasme biologinis dalykas, technologija, susijusi su kūnu. Rašto išradimas toks pats svarbus, kaip rato išradimas. U. Eco nuomone, knyga yra kaip šaukštas, plaktukas, ratas arba žirkklės. Vieną kartą išradus, sunku sugalvoti ką nors geriau (Carriere, Eco, 2009). Vadinasi, kad ir kaip liestume, glostytume, prie širdies glaustume įvairius

aparatus, moderniosios technologijos nėra biologinės.

Nepaisant apokaliptinių tradicinių technologijų nykimo prognozių, galima teigti, kad mes dar niekada nesame tiek daug skaitę, kiek skaitome skaitmeniniame amžiuje. Nes tik rašydami ir skaitydami galime bendrauti su naujosiomis technologijomis. Vadinas, kantriai kopėme technologinės pažangos kopėčiomis į daugiaterpiškumo viršūnę, kad vėl ramia sąžine grįžtume prie mūsų nuodėmingo kūno pratęsimo – rašto. Pagaliau, pasirinkimo galimybė – mūsų rankose.

Išvados

Kiekviena nauja medija padeda suvokti ankstesniąją, nes tada jau žinome, ko nežinojo šių išradimų amžininkai. Skaitmeninis amžius iškėlė naujų klausimų. Artėjama prie tobulos komunikacijos ar, priešingai, sukelta sumaištis, verčianti aukštyn kojom visą komunikacinę sistemą?

Atskaitos tašku, arba komunikaciniu etalonu, galėtų būti tarpasmeninė komunikacija, kuriai būdingas spontaniškumas, interaktyvumas, įvairiakanalė raiška. Tokia komunikacija yra kasdienės žmogaus veiklos tąsa, ji yra asmeniška, dinamiška, kolektyvinė. Prie tokios komunikacijos tarsi grįžtama skaitmeniniame amžiuje.

Suteikdamos naujų galimybių, komunikacinės technologijos ir atimdavo. Raštas nutraukė interaktyvų ryšį, kalbą pavertė bejausmiais ženklais, atskyrė žodį nuo žmogaus. Gutenbergo eroje vis labiau tiražuojama spaudos kopija stūmė į pašalį vienetinį unikalų komunikacijos aktą – pokalbį, ranka rašytą tekstą, piešinį, muzikos kūrinį. Į pirmąją vietą iškėlus regą, sumenko kitos juslės. Įvairiaraiškė komunikacija tapo monoraiška.

Telegrafas priminė šnekamosios kalbos principus – informacija buvo kuriama ir priimama tuo pačiu metu. Telegrafas liudijo į medijas sugrįžtantį dialogą. Fotografija įsiterpė į komunikacijos lauką, papildydama arba visiškai pakeisdama raštą. Ji pratino visuomenę prie pasaulio vaizdų tiražavimo. Telefonija nuotolinei komunikacijai pirmą kartą pasitelkė natūralų siųstuvą (balso stygas) ir imtuvą (ausis).

Asmeninio naudojimo garso įrašų kopijų pasiūla reiškė esminį posūkį komunikacijos technologijų raidoje. Būtent muzikos įrašai tapo viena pirmųjų namų pramogų technologijų. Bevielis telegrafas tapo baziniu masinės audiovizualinės komunikacijos eros elementu. Radijas išplėtė medijų raiškos diapazoną: eteryje skambėjo įvairialypis turinys (naujienos, pokalbiai, sporto transliacijos, pranešimai iš įvykio vietos), įvairios formos ir žanrai (kalba, muzika, dainavimas, teatro vaidinimai).

Kinematografui buvo lemta užfiksuoti kinetinį pasaulio vaizdą ir leisti jam prabilti. Televizija susiejo fiksavimo laikmenose ir transliavimo technologijas.

Šiandien medijos atsiduria tame pačiame sklaidos kanale, viename ekrane, susilieja daugialypėje terpėje. Modernybėje galima išvelgti nuostabų archajiškų formų pasikartojimą. Hibridiškumas ir daugiaterpiškumas skatina komunikacinę saviraišką, tačiau vėl išgyvename ankstyvosios medijoms būdingą profesionalumo stoką. Skaitmeninės eros interaktyvumas grąžina prie svarbiausios ausies kultūros charakteristikos – dialogo. Per šimtmečius nepakito ekrano proporcijos. Kompiuterio ir žmogaus sąsajoje galima išvelgti pamatinių žmonijos tradicijų ir kultūrų tęsinių. Daugiaterpis ekranas integruoja tekstualumą ir

vizualumą, masiškumą ir individualumą, vienkryptiškumą ir interaktyvumą.

Mobilumo raida liudija žmogaus pa-
stangas išsilaisvinti iš fiksuotos būsenos.
Modernaus daugiaterpių komunikaci-
jos priemonių vartotojo elgesys primena
Ch. Baudelaire'o XIX a. viduryje aprašytą
bastūną – anonimišką stebėtoją. Interne-
tas jam tas pat, kas XIX amžiaus bastūnui
buvo didmiesčio gatvė.

LITERŪRA

ARNHEIM, Rudolf (1986). *Radio*. New York: Arno Press, p. 71.

ARNOLDY, Edouard (2010). Cinema (et) télé-
vision. Entre quelques images du testament du doc-
teur Cordelier de Jean Renoir. In *La télévision du
téléphonoscope à youtube*. Lausanne: Antipodes,
p. 289–302. ISBN: 9-78-2-88901-003-5.

AUMONT, Jacques; BERGALA, Alain (1992).
Aesthetics of Film. Austin: Texas University Press.
261 p. ISBN: 0-292-70437-2.

BAUDRY, Jean-Louis (1986). The Apparatus:
Metapsychological Approaches to the Impression
of Reality in the Cinema. In *Narrative. Apparatus*.
Ideology, New York: Columbia University Press.
303 p.

BOLTER, Jay David; GRUSIN, Richard (1999).
Remediation: Understanding New Media. Cambrid-
ge, MA: The MIT Press. 295 p.

CARRIERE, Jean-Claude; ECO Umberto
(2009). *N'esperez pas vous débarasser des livres*.
Paris: Grasset. 338 p. ISBN: 978 2 246 74271 5.

CAZENOBE, Jean (2001). *Technogenèse de la
télévision. Le diable en histoire des machines*. Paris:
L'Harmattan. 448 p. ISBN: 2-7475-0862-5.

CHESNAIS, Robert (2001). *Les racines de
l'audiovisuel*. Paris: Economica. 117 p. ISBN:
9782717818628.

DEBRAY, Régis (1992). *Vie et mort de l'image*.
Paris: Gallimard, 532 p. ISBN: 978-2-07-032827-7.

DOUGLAS, S. J. (1997). *Inventing American
Broadcasting*. Baltimore: Johns Hopkins University
Press. 304 p.

Nors skaitmeninės hibridinės medijos
sujaukia nusistovėjusių tvarką, tačiau ne-
užgožia ir nepanaikina buvusiųjų raiškų.
Vartojama šnekamoji kalba, triumfoja
vizualumas, sukurtas beveik visavertis
interaktyvumas. Tikėtina, kad nemenks
rašto ir kalbos vaidmuo, nes kitaip nei-
manoma bendrauti su moderniomis tech-
nologijomis.

ERICSEN, Thomas Hylland (2004). *Akimir-
kos tironija. Greitasis ir lėtasis laikas informacijos
amžiuje*. Vilnius: Tyto alba. 200 p. ISBN: 9986-16-
364-1.

JOSEPHE, Pascal (2008). *La société immédiate*.
Paris: Calmann-Levy. 252 p. ISBN: 978-7021-4.

FELLOW, Anthony; TEBBEL, John (2005).
American Media History. Thomson, Wadsworth.
422 p. ISBN: 0-534-64401-5.

FIDLER, Roger (1997). *Mediamorphosis: Un-
derstanding New Media*. Pine Forge-Press. 302 p.
ISBN: 978-0-8039-9086-9.

FLICHY, Patrice (1997). *Une histoire de la
communication moderne. Espace publique et vie pri-
vée*. Paris: La Découverte-Syros. 294 p. ISBN 978-
27071-4300-6.

FOGEL, Jean-Francois; PATINO, Bruno (2005).
Une presse sans Gutenberg. Paris: Hachette. 252 p.
ISBN: 9782246699514.

FRIEDBERG, Anne (1993). *Window Shopping:
Cinema and the Postmodern*. Berkeley: University
of California Press. 302 p.

LOWENTAL, L. (1967). Communication and
Humanitas. In *The Human Dialogue: Perspectives
on Communication*. New York: Free Press, p. 336.

MANOVICH, Lev (2009). *Naujųjų medijų kal-
ba*. Vilnius: Mene. 470 p. ISBN: 978 9955 834 03 8.

MCLUHAN, Marchal (2003). *Kaip suprasti me-
dijas. Žmogaus tęsiniai*. Vilnius. 348 p. ISBN: 9955-
584-07-6.

MEERLOO, J. A. *The Rape of the Mind: The
Psychology of Thought Control, Menticide, and
Brainswashing*. New York, p. 210.

NAUGHTON, John (2006). *Trumpa ateities istorija: interneto ištakos*. Vilnius: Homo Liber. 280 p. ISBN: 978-9-9557-1617-4.

PETERS, John Durham (2004). *Kalbėjimas vėjams. Komunikacijos idėjos istorija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 358 p. ISBN: 9986-39-316-7.

SPIGEL, Lynn (2010). La télévision portable: enquetes sur les voyages dans l'espace domestique. In *La télévision du téléphoscope à youtube*. Lau-

sanne: Antipodes, p. 249–274. ISBN: 9-78-2-88901-003-5.

WILKINS, John (1707). *Mercury, or The Secret and Swift Messenger: Shewing How a Man May With Privacy and Speed Communicate His Thoughts to a Friend at a Distance*. London, p. 69.

URRICHIO, William (2010). Télévision: l'institutionnalisation de l'intermédialité. In *La télévision du téléphoscope à youtube*. Lausanne: Antipodes, p. 161–180. ISBN: 9-78-2-88901-003-5.

MULTIENVIRONMENTAL COLLISION IN MEDIAS: THE TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT ASPECT

Žygfintas Pečiulis

S u m m a r y

Contemporary and future medias can be characterised as multienvironmental, multimedia and of various expressions. It is usually considered to be characteristic of the digital era; however, a glance on the historical development of communication technologies reveals a certain repetition of characteristics of old medias in new medias. The tradition develops from painting, cinematography, television to computer screen. Digital technologies preserve the classical printed page, strengthen writing positions and combine narrative and data base principles. While developing digital works, the media cycle prominent in

the 19th century is applied. Computers and mobile technologies form a digital dandy continuing with an anonymous observer described by Ch. Baudelaire more than a century ago. Changes and improvements in technologies provoked constant adjustment and transformation processes. One media as if emerged from another. Every new device or technology strengthened certain expression by suppressing the other. The digital age provides with versatile expression possibilities. Thus, the rise of humankind and pre-media communication or versatile communication among men is highlighted as well.